OPINIA PUBLICĂ ROMÂNEASCĂ ŞI DICTATUL DE LA VIENA

Prima parte a celui de-al doilea război mondial s-a încheiat în primăvara anului 1940 prin victoria agresorului: Polonia a fost cotropită de nazişti în septembrie 1939, Danemarca şi Norvegia — în aprilie 1940, Belgia şi Olanda — în mai acelaşi an; Franţa, învinsă şi pe jumătate ocupată de diviziile germane, a încheiat, la 22 iunie 1940, armistiţiul de la Compiègne. Singura putere care în vara anului 1940 continua încă să lupte împotriva Germaniei hitleriste era Anglia; după înfrîngerea Corpului Expediţionar Britanic şi dezastrul de la Dunkerque o iminentă debarcare a trupelor germane pe Insulele Britanice părea de neînlăturat, cel puţin după cum declarau şefii nazişti.

Înfrîngerea neaşteptat de rapidă a puterilor occidentale pe frontul din Flandra a determinat o răsturnare a raportului de forţe nu numai în vestul Europei, ci şi în regiunea balcanică şi a bazinului dunărean. România, care-şi întemeiase securitatea îndeosebi pe alianţa cu Anglia şi Franţa, a fost complet izolată, rămînînd singură în faţa intenţiilor agresive ale statelor fasciste, revizioniste. În aceste condiţii, pe măsură ce situaţia internaţională a ţării noastre se agrava, forţele politice reacţionare din România, fasciste şi profasciste, au început să joace un rol din ce în ce mai important pe arena vieţii politice interne, făcînd presiuni puternice pentru a determina o apropiere de Reichul hitlerist. A avut loc o „reconciliere“ între Carol al II-lea şi Garda de fier, agentura lui Hitler în România, reconciliere ce-şi găsea expresia în amnistierea tuturor legionarilor şi realizarea unui acord de colaborare între rege şi Horia Sima, prin care se prevedea încadrarea gardiştilor în Partidul Naţiunii şi participarea lor la formarea guvernului [1]. Ministrul Afacerilor Străine, Grigore Gafencu, cunoscut pentru poziţia sa de menţinere a neutralităţii României, a fost înlocuit, importantul departament al externelor fiind încredinţat mai întîi lui Ion Gigurtu, iar apoi lui Constantin Argetoianu, reprezentanţi ai cercurilor politice progermane.

---

[1] Arh. Institutului de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., fond 10, dosar 9 G, f. 20. Telegramă nr. 959 din 21 iunie 1940 a Legaţiei germane din Bucureşti către Ministerul Afacerilor Străine al Reichului, semnată Fabricius. Vezi şi Ştefan Palaghiţa, *Garda de fier spre reînvierea României*, Buenos Aires, Editura autorului, p. 115—117; Mihail Sturdza, *România şi sfîrşitul Europei. Amintiri din ţara pierdută*, Editura Dacia, Madrid, 1966, p. 174—175.

La 2 iulie 1940, după evenimentele de la sfîrşitul lunii precedente, la propunerea lui Constantin Argetoianu, Consiliul de Miniştri al României a adoptat un comunicat care proclama orientarea politică externă „determinată de noua ordine europeană în curs de aşezare". Totodată, guvernul român renunţa la garanţiile anglo-franceze care se dovediseră ineficiente [2]. În aceeaşi zi regele Carol l-a convocat pe Fabricius, căruia i-a adus la cunoştinţă hotărîrea sa pentru „o strînsă colaborare cu Germania în toate domeniile, garantată prin tratate politice, în beneficiul ambelor ţări" şi cererea adresată Führerului „de a ne proteja în aceste vremuri de grea încercare", prin trimiterea în România a unei misiuni militare germane [3]. Răspunsul categoric primit după două zile, prin care Carol era sfătuit de Hitler ca mai întîi „să înceapă negocieri" cu vecinii României „în problema revizuirii teritoriale" ca „o condiţie primordială pentru o pacificare reală a Balcanilor" [4], demonstra cît de iluzorii şi chiar periculoase pentru securitatea României erau speranţele regelui că va reuşi printr-o politică de apropiere de Axă pe plan extern şi de cochetărie cu legionarii pe plan intern, să depăşească momentele critice în care se găsea ţara.

În pofida acestei realităţi, la 4 iulie guvernul Tătărăscu a fost demis, fiind înlocuit cu un guvern alcătuit de Ion Gigurtu, din care făceau parte şi cîţiva miniştri legionari ca Horia Sima, Augustin Bideanu şi Vasile Noveanu. Carol al II-lea spera că, încredinţînd preşedinţia Consiliului de Miniştri lui Ion Gigurtu, care avea strînse legături, mai ales de natură economică, în capitala celui de al Treilea Reich şi Ministerul Afacerilor Străine lui Mihail Manoilescu, cunoscut pentru simpatia sa faţă de Germania şi Italia şi incluzînd în guvern pe reprezentanţii Gărzii de fier, va putea să-l convingă pe Hitler de fermitatea hotărîrii lui privind promovarea unei politici filogermane.

După instalare, guvernul Gigurtu a dat presei o declaraţie în care arăta că înţelege să facă „o politică de integrare sinceră în sistemul creat de Axa Berlin-Roma" [5]. La indicaţia regelui Carol, Manoilescu a transmis ministrului Germaniei în România, Fabricius, în ziua de 6 iulie 1940, angajamentul guvernului român că va începe, aşa cum recomandase Führerul, tratative cu guvernul horthyst [6]. Carol al II-lea intenţiona ca prin acest angajament să cîştige timp, în speranţa că va putea schimba atitudinea conducătorilor de la Berlin faţă de România şi va cîştiga prietenia Reichului hitlerist. Prin politica de concesii făcute Berlinului, regimul dictaturii regale nu numai că nu a reuşit să înlăture pericolul ce ameninţa ţara, dar a şi contribuit la realizarea scopului urmărit de Hitler: subordonarea României şi Ungariei la carul politicii agresive a Reichului nazist.

---

[2] „Universul" din 3 iulie 1940.

[3] *Documents on German Foreign Policy, 1918—1945*, Series D (1937—1945), vol. X, June 23 — August 31, 1940, London: Her Majesty's Stationery Office, 1961, doc. 80.

[4] *Idem*, doc. 104.

[5] „Universul", din 6 iulie 1940.

[6] Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 42/1940, f. 24—25; vezi şi *D.G.F.P.*, vol. X, doc. 123.

În timp ce regele şi guvernul, care era o emanaţie a voinţei monarhului şi nu a unei consultări electorale, se declaraseră de acord, sub presiunile naziştilor, să înceapă tratative cu guvernul horthyst, avînd în vedere realizarea unui schimb de populaţie între România şi Ungaria, în întreaga ţară, şi mai ales în Ardeal, mase largi de oameni ai muncii — muncitori, intelectuali, ţărani etc. —, conducători politici cu mare influenţă şi autoritate manifestau o opoziţie înverşunată faţă de ideea oricăror negocieri cu statele fasciste. O notă informativă din 1 august 1940 semnala faptul că ardelenii, mai ales, demonstrau o hotărîre de nezdruncinat de a apăra hotarele sfinte ale patriei, prin folosirea tuturor mijloacelor ce le stăteau la dispoziţie, şi că ei se declarau solidari cu acei lideri politici care se pronunţau în acelaşi sens [7].

Renunţarea la garanţiile anglo-franceze, schimbarea orientării politicii externe a ţării şi acordul comunicat lui Fabricius pentru începerea negocierilor cu guvernul ungar au trezit o puternică nemulţumire şi în rîndurile unor conducători ai partidelor politice burgheze dizolvate de Carol al II-lea. În scrisori adresate preşedintelui Consiliului de Miniştri, în memorii răspîndite în mase, ei se declarau împotriva începerii oricăror negocieri cu statele fasciste în problema revizuirilor teritoriale. Ei condamnau hotărîrea adoptată de guvernul Gigurtu, contestînd dreptul acestui guvern, cît şi al corpurilor legiuitoare, „create printr-o lovitură de stat, printr-un decret-lege" şi nu printr-o confruntare electorală, de a reprezenta voinţa naţională şi de a lua hotărîri în numele poporului român [8]. Atitudinea lor s-a limitat însă la proteste scrise şi declaraţii verbale, fără să îmbrace caracterul unor acţiuni hotărîte, energice, bazate pe voinţa de luptă a maselor.

Acţiunile şi demonstraţiile poporului român „în sensul intransigenţei totale şi cu orice consecinţe" se dezvoltă, luînd amploare în luna august 1940, fapt ce intra în contradicţie cu intenţiile lui Carol al II-lea de a realiza o apropiere de Axă şi dădea multă bătaie de cap guvernului. Astfel, pînă şi conducătorii „Mişcării generaţiei tinere din Ardeal şi Banat", organizaţie creată la 30 iunie 1940 din iniţiativa lui Carol al II-lea cu scopul de „a milita în favoarea regimului [de dictatură regală — nn.]" [9], care grupa în special intelectuali ardeleni — medici, ingineri, avocaţi etc. — au luat hotărîrea convocării membrilor săi pentru data de 15 august 1940 la Alba Iulia, în vederea fixării atitudinii faţă de tratativele pe care guvernul Gigurtu era obligat să le înceapă cu guvernul horthyst. În proiectul declaraţiei ce urma să fie adoptată, care a fost supus spre aprobare autorităţilor, după ce se făcea o succintă prezentare a situaţiei Ardealului din punct de vedere etnic, istoric şi economic, se sublinia fap-

---

[7] Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 42/1940, f. 55—57.

[8] Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 8675, f. 17. Scrisoare de protest adresată Preşedintelui Consiliului de Miniştri de C. I. Brătianu, dr. N. Lupu, Iuliu Maniu, M. Popovici, dr. A. Dobrescu, V. Sassu; *Idem*, p. 180—182. Memoriu semnat în numele P.N.L. şi P.N.Ţ. de C. I. Brătianu şi Iuliu Maniu; *Idem*, p. 183—186. Declaraţia făcută de Iuliu Maniu în numele P.N.Ţ.

[9] Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 42/1940, f. 74.

tul că cererile fasciştilor unguri de revizuire a frontierei nu aveau nici un temei [10].

Proiectata întrunire de la Alba Iulia a fost oprită însă de organele Ministerului de Interne sub pretextul că declaraţia „se ocupă în mod tendenţios de chestiunea Transilvaniei“, culminînd cu frazele „sîntem ferm hotărîţi să nu cedăm nimic“ şi „preferăm un război cu toate jertfele“ [11]. Autorităţile nu voiau să-şi dea acordul pentru ţinerea consfătuirii decît cu condiţia ca organizatorii să consimtă „să revină asupra capitolelor neoportune din declaraţie“ [12]. Deoarece aceştia au refuzat să accepte cererile autorităţilor, adunarea de la Alba Iulia nu a mai avut loc. În aceste condiţii, conducătorii „Mişcării generaţiei tinere din Ardeal şi Banat“ au încercat să publice în ziarul „Universul“ din 12 august 1940, un manifest [13] intitulat „ARDEALUL NU SE DĂ“, purtînd peste 2.000 de semnături; dar au fost împiedicaţi de cenzură, deoarece textul acestui manifest contravenea liniei oficiale a politicii lui Carol al II-lea şi a guvernului Gigurtu*.

Împotriva negocierilor impuse de Axă şi a cesiunilor teritoriale se declara tineretul studenţesc. Astfel, într-o telegramă adresată lui M. Ma-

---

[10] *Idem*, f. 77—83.

[11] *Idem*, f. 68.

[12] *Ibidem*.

[13] Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 44, f. 87—88.

* Reproducem, în continuare, extrase din manifestul pe care autorităţile burghezo-moşiereşti l-au considerat „periculos“, împiedicîndu-i apariţia.

„Români ardeleni!

Răscrucea istorică la care se găseşte astăzi neamul şi Ţara Românească cere să ştim mai mult ca oricînd ce vrem.

De hotărîrea noastră atîrnă pe veci de veci destinul neamului nostru.

Dacă în aceste clipe de măreaţă gravitate istorică nu ne vom înţelege menirea pe pămînt, nu sîntem vrednici să trăim.

Întrebarea se pune răspicat. Se poate ciunti trupul Ardealului?

Întrebaţi pe Horia şi Iancu, întrebaţi miile de mucenici şi de eroi care au frămîntat sîngele lor fierbinte cu acest pămînt românesc, întrebaţi masele de ţărani şi lucrători care cu sudoarea frunţii lor ne dau pîinea de fiecare zi, întrebaţi generaţiile viitoare, întrebaţi munţii şi văile, şi toate au să răspundă, cu glas de tunet, care va zgudui temeliile cerului: NU! ARDEALUL NU SE DĂ!

Vechiul spirit ardelean, călit în foc şi sînge, e gata de luptă...

Ni se cere să mulţumim pe alţii, nemulţumindu-ne pe noi! Ni se cere să ne legăm cu mîinile proprii lanţul de gît, să punem jugul pe grumazul neamului şi să tragem la plug...

Asta e dreptatea pe care vor să ne-o impună?

Iar dacă ne ameninţă cu dezastre, ţinem să le declarăm făţiş că nu numai destinul neamului nostru e în mîna noastră ci şi al acelora care rîvnesc avutul ţării; cînd ţara noastră va fi în flăcări şi dacă ne va fi dat să ne prăbuşim, noi vom tîri în prăpastie pe toţi acei care au ridicat mîna contra noastră.

Vor pace în Balcani? — Atunci să ne respecte!

Noi am luptat veacuri pentru Ardeal şi nu înţelegem, şi nu înţelegem, repetăm — să-l facem dar nimănui. Mai mult! Noi ştim că cel care va încerca să-l ia îşi va semna sentinţa de moarte.

Români ardeleni!

A sunat ceasul marii lupte pentru idealurile noastre veşnice.

Nu cedăm nici o palmă de pămînt din sfintele noastre ogoare.

STĂM GATA DE LUPTĂ!“

noilescu, studenţii clujeni arătau: „Ardealul, care cunoaşte zilele de asuprire de ieri, zilele care par a i se pregăti din nou, roagă pe Excelenţa Voastră să nu cedeze nici o palmă de loc...

Ardealul va blestema pe acei care vor vinde o singură palmă din pămîntul Ardealului, pentru care Avram Iancu a cîntat din fluier nebunia dragostei ce i-o purta.

Studenţimea română din Cluj aşteaptă, ca de la postul la care sînteţi, să spuneţi celor ce abia aşteaptă să se răzbune şi să ne asuprească, că pămîntul Ardealului e românesc şi nu avem de vîndut nimănui din el“ [14].

Deşi cenzura opera din plin, oprind publicarea multor articole, în special a celor ce îndemnau la rezistenţă armată* — în organele de presă au apărut numeroase articole care combăteau soluţiile preconizate de statele fasciste, revizioniste, bazate pe modificarea frontierelor.

Impresionat de vigoarea protestelor şi acţiunilor populare Valer Pop, care avea să conducă delegaţia română la tratativele de la Turnu Severin, într-o convorbire cu Ernest Urdăreanu, ministrul Palatului, atrăgea atenţia că „chiar exponenţi ai Partidului Naţiunii, funcţionari publici, conducători oficiali de tineret, ziare oficioase, ţin un limbaj care dacă se generalizează, va face ca oricine care ar fi susţinătorul sau realizatorul formulei de conciliaţiune să fie considerat trădător“ [15].

Deşi imensa majoritate a poporului român respingea ideea oricăror tratative cu agresorii fascişti, evoluţia evenimentelor internaţionale favorabilă puterilor Axei, numeroasele presiuni directe, ameninţările şi şantajul la care au recurs căpeteniile naziste au imprimat un alt curs politicii guvernului român. Astfel, la 15 iulie Hitler a adresat lui Carol al II-lea o scrisoare în care, pe un ton ultimativ, cerea ca România să se încadreze definitiv în linia politică a Reichului şi să consimtă la cedări faţă de vecinii săi, subliniind că „o revizuire a devenit inevitabilă. Orice încercare de a evita pericolele care ameninţă ţara dumnevoastră, prin manevre tactice de orice fel — arăta atotputernicul dictator nazist — trebuie să fie şi va fi sortită eşecului. Mai devreme sau mai tîrziu — şi probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României“ [16].

[14] *Idem*, vol. 42/1940, f. 85.

* Redăm în continuare extrase dintr-un asemenea articol cenzurat, care trebuia să apară în „Facla“ din 9 august 1940: „Cred unii — nu sînt de pe la noi — că România are de dat ceva, cuiva, că s-ar putea rupe pămînt românesc pentru a se da unor străini pentru simplul motiv că ţipă de 20 de ani că le trebuie ceva ce nu li se cuvine...

Ei bine, să se ştie răspicat: nu dăm nimănui nimic! Şi nu dăm pentru că ceea ce avem este al nostru, după toate legile omeneşti şi divine, după sfînta dreptate pe care nu o vom lăsa să o frîngă nimeni.

Ardealul nu-l avem de dat pentru că el este românesc din vecii vecilor... În sprijinul acestei afirmaţii putem aduce mărturia scrisului multor cărturari de seamă străini, printre care şi unguri... N-avem Ardeal de dat sau de vîndut pe nici un preţ. Dacă ni se cere pămîntul românesc să ne socotim ultragiaţi şi să procedăm corespunzător... O ŢARĂ NU SE DĂ; EA POATE FI LUATĂ. Această constatare ne duce la singurele concluzii posibile“ (Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 44, f. 67—70).

[15] *Idem*, f. 71—72.

[16] *D.G.F.P.*, vol. X, doc. 172.

La 26 iulie, cu ocazia convorbirilor avute la castelul său de la Fuschl cu Gigurtu și Manoilescu, von Ribbentrop declara că sosise „marea perioadă a revizuirii tratatelor“ și le „recomanda“ să ajungă la o înțelegere cu guvernul horthyst. „Soluționarea — sublinia von Ribbentrop — trebuie să se înfăptuiască cît mai repede posibil“ — deoarece în caz contrar, „consecințele ar putea fi deosebit de serioase“ [17].

În după-amiaza aceleiași zile reprezentanții României au fost primiți de Hitler, care a ținut și el să remarce că România trebuia să cedeze Ungariei horthyste o parte din Transilvania, astfel încît să se realizeze un compromis, „între vechile și actualele posesiuni“, după cum afirma el, și a cerut ca guvernul român să înceapă imediat tratative cu guvernul horthyst. Pentru a fi și mai convingător, dictatorul german a precizat că dacă România nu ajungea la un acord cu Ungaria horthystă atunci „Germania va cumpăni cu atenție interesele ei și ar putea să considere aceste interese atît de vitale, încît, în anumite condiții, ar fi gata să lupte, în cazul cînd cineva le-ar leza“ [18]. Aluzia era destul de clară, iar consecințele ignorării avertismentului fuseseră arătate de Hitler în scrisoarea din 15 iulie 1940: distrugerea României ca stat.

Sub presiunile directe ale Berlinului, guvernul român a început convorbiri cu guvernul horthyst. Discuțiile s-au desfășurat în localitatea Turnu Severin în zilele de 16, 19 și 24 august 1940. Trimișii lui Horthy revendicau un teritoriu de 69.000 km pătrați cu o populație de 3.900.000 de locuitori, dintre care 2.200.000 erau români, 1.200.000 unguri, iar 500.000 germani și alte naționalități. Cererile revizioniste ale guvernului horthyst au fost respinse de guvernul român, tratativele încheindu-se la 24 august fără a se ajunge la o soluție de compromis.

În acel moment, Hitler s-a hotărît să preia în mod direct problema reglementării pretențiilor teritoriale ale horthyștilor și să-i dea o asemenea rezolvare încît să deschidă fără luptă accesul trupelor germane spre București și Budapesta și să creeze posibilitatea ca ambele țări să servească intereselor Germaniei. Dictatorul german era convins de netemeinicia cererilor horthyștilor, mărturisind deschis acest lucru lui Ciano, cu ocazia întrevederii din ziua de 28 august 1940. „Soluționarea problemei — declara Hitler în convorbirea mai sus-amintită cu ministrul de externe al Italiei — este deosebit de complicată datorită faptului că unei revendicări teritoriale care se bucură de extrem de multă popularitate în rîndul națiunii ungare i se opune o revendicare etnografică cu siguranță incontestabilă.

Structura populației în regiunea în litigiu — considerînd cît mai favorabil poziția Ungariei — este următoarea: la 1,5 milioane de unguri există

[17] *Idem*, doc. 233. Relatarea convorbirii de la Fuschl dintre ministrul de externe al Reichului și primul ministru al României în prezența ministrului de externe al României, la 26 iulie 1940.

[18] *Idem*, doc. 234. Relatarea convorbirii dintre Führer și primul ministru român, Gigurtu, în prezența ministrului de externe al Reichului, a ministrului de externe român, Manoilescu, a ministrului Fabricius și a ministrului României la Berlin, convorbire care a avut loc la Berghof, la 26 iulie 1940.

3 milioane de români şi 600.000—700.000 de germani... Raportul numeric este de 1/3 unguri la 2/3 români...“ [19]. Cu toate acestea, Hitler era hotărît să acţioneze pentru realizarea pretenţiilor horthyştilor, considerînd că România făcea parte dintre ţările duşmane Axei. În felul acesta el recompensa Ungaria horthystă pentru devotamentul şi sprijinul său faţă de politica revanşardă a Germaniei şi Italiei şi sancţiona România pentru fidelitatea ei faţă de politica de securitate colectivă şi a pactelor regionale.

Noua frontieră ungaro-română a fost fixată de Hitler în ziua de 27 august. Urmărind traseul ei putem constata ce considerente de ordin strategic şi militar au stat la baza „judecăţii“ Führerului: s-a avut în vedere, în primul rînd, ca Axa, sau mai bine zis Germania hitleristă, să pună stăpînire, prin intermediul lui Horthy, aliatul său încercat, pe crestele Carpaţilor Răsăriteni, poziţie strategică extrem de importantă; totodată noua frontieră pătrundea ca un pumnal pînă în inima României, oprindu-se în apropierea Braşovului. De aici şi pînă în Valea Prahovei, unde se găsea călcîiul lui Achile al economiei de război germane — petrolul — nu mai erau decît cîţiva zeci de kilometri, pe care blindatele germane îi puteau parcurge, la nevoie, în numai cîteva ore.

În afara motivelor de ordin strategic şi militar, un rol important în stabilirea noii graniţe dintre România şi Ungaria l-au avut şi considerentele de ordin politic; Hitler înţelegea să dea „diferendului“ teritorial ungaro-român (unilateral şi artificial provocat şi întreţinut de cercurile revizioniste din Ungaria horthystă) o reglementare în spirit nazist, care să ducă la o mai mare dezbinare a celor două popoare şi la subordonarea lor Reichului nazist. Aşa se explică faptul că prin sentinţa de arbitraj nu s-a acordat Ungariei atîta teritoriu cît pretinseseră cei mai agresivi reprezentanţi ai ei; aceasta, cu scopul de a determina guvernul ungar ca şi în viitor să susţină Reichul german, pentru a avea „dreptul“ să ceară întreaga Transilvanie şi chiar Banatul. Pe de altă parte, s-a avut în vedere faptul că România niciodată nu se va împăca cu pierderea nordului Transilvaniei şi va face importante concesii Germaniei, economice şi politice, în speranţa revizuirii dictatului de la Viena şi a recîştigării acestor teritorii.

Pentru a obliga România să cedeze Ungariei horthyste teritoriile stabilite de el, Hitler a avut în vedere şi recurgerea la măsuri de ordin militar dacă guvernul român ar fi refuzat să accepte hotărîrea Reichului. Pe baza unui ordin dat de el la începutul lunii iulie în vederea pregătirii unei „forţe de şoc în răsărit“, generalul Halder elaborase planurile pentru organizarea unui „corp de securitate“ însumînd 15 divizii de infanterie, 6 divizii blindate şi 3 divizii motorizate. La 26 august Hitler a ordonat O.K.W.-ului să deplaseze imediat, în secret, 10 divizii spre frontiera de est a Germaniei, iar în extremitatea sudică a Guvernămîntului general două

[19] *Idem*, doc. 407. Dare de seamă asupra convorbirii dintre Führer şi contele Ciano în prezenţa ministrului de externe von Ribbentrop, a ambasadorilor von Makensen şi Alfieri şi a consilierului de legaţie Hewel, la Obersalzberg, la 28 august 1940.

divizii de tancuri erau pregătite şi aşteptau doar ordinul pentru a înainta rapid spre România [20]. La 28 august au fost întreprinse noi măsuri militare. Ca urmare a dispoziţiilor lui Hitler de a fi pregătite forţele necesare în vederea ocupării zonei petrolifere româneşti 4 divizii blindate şi 2 motorizate au primit ordin să fie gata de acţiune pentru data de 31 august. Totodată se plănuia detaşarea unor trupe de paraşutişti şi de desant aerian pentru ocuparea rapidă a celor mai importante zone strategice din România, avîndu-se în vedere, în primul rînd, regiunea petroliferă. Operaţiunea de desant aerian urma să aibă loc la 1 septembrie 1940 [21].

În seara zilei de 27 august ministrul de externe al României Mihail Manoilescu a primit „invitaţia" de a se prezenta la Viena în ziua de 29 august, avînd depline puteri din partea guvernului român. O invitaţie similară a fost adresată şi ministrului de externe al Ungariei.

La Viena, încălcînd independenţa şi suveranitatea statului român, miniştrii de externe ai Germaniei naziste şi Italiei fasciste s-au constituit, cu de la ei putere, într-un „tribunal arbitral" şi au cerut reprezentantului ţării noastre, pe un ton ultimativ, să accepte „arbitrajul" guvernelor german şi italian, ameninţînd că în caz contrar România va deveni obiectul unei agresiuni armate, va fi invadată şi ştearsă de pe harta Europei [22].

În situaţia creată, Carol al II-lea a convocat, în noaptea de 29/30 august 1940, la ora 3, Consiliul de Coroană. Au luat parte consilierii regali, membrii guvernului şi unii reprezentanţi ai partidelor politice. În timpul dezbaterilor ce au avut loc în Consiliul de Coroană s-au conturat două curente: reprezentanţii primului curent, care pînă la urmă avea să se dovedească majoritar, apreciau că în condiţiile internaţionale din august 1940, cînd România rămăsese complet izolată, fiind părăsită de toţi prietenii, aflîndu-se singură în faţa agresorilor, nu era recomandabilă rezistenţa armată. În consecinţă, reprezentanţii acestui curent, dintre care cea mai mare parte erau membri ai guvernului, deci aceleaşi persoane care la indicaţia regelui Carol începuseră negocieri cu guvernul horthyst, considerau ca o soluţie pentru ieşirea din impas — deşi dureroasă — acceptarea impusă a cerinţelor Germaniei şi Italiei.

Trebuie subliniat însă că şi cei ce au votat *pentru* au făcut acest lucru convinşi fiind că cedarea unei părţi din Transilvania era numai *vremelnică* şi, mai devreme sau mai tîrziu, în condiţiile internaţionale favorabile, poporul român va putea să-şi refacă unitatea sa statală. În acest scop — considerau ei — era necesar ca statul român să-şi păstreze liberă o parte a teritoriului său, armata cu capacitatea de luptă intactă, deoarece aveau în vedere şi un eventual război pentru recuperarea teritoriilor pierdute, şi monarhia pe care ei o socoteau drept catalizator al forţelor naţiunii în această luptă. Sînt semnificative în acest sens cuvin-

---

20 Philipp W. Fabry, *Balcan wiren 1940—1941*, Darmstadt, Wehr und Wissen, JMBH, 1966, p. 14.

21 *D.G.F.P.*, vol. X, doc. 407. Nota redacţiei engleze.

22 *Idem*, doc. 408. Dare de seamă asupra convorbirii dintre ministrul de externe al Reichului şi ministrul de externe al României, Manoilescu, în prezenţa contelui Ciano, la Hotel Imperial din Viena, în ziua de 29 august 1940.

tele rostite de Gheorghe Tătărăscu în Consiliul de coroană, care sublinia: „Am credința că ceea ce se face astăzi este un provizorat... Nu trebuie să ne uităm la ce este provizoriu, ci numai la ce trebuie să rămînă etern..." [23]. Aceeași convingere că ceea ce se întîmpla avea un caracter vremelnic răzbătea și din cuvintele lui Constantin Argetoianu care declara: „... atît timp cît va rămîne liberă o Țară Românească, atît timp cît va rămîne intactă o parte a poporului român, fie și despărțit de o graniță, atît timp cît va rămîne o armată, un steag... eu nu-mi pierd nădejdea. Trecem prin momente grele; nu s-a isprăvit istoria lumii, vom reveni, vom cîștiga ce pierdem astăzi" [24].

Reprezentanții celui de-al doilea curent, în care se încadrau personalități politice burgheze mult mai reprezentative, cu o influență mai mare atît pe plan intern, cît și pe plan internațional, puternic legate de cercurile de afaceri din Anglia și Franța, promotori tradiționali ai politicii externe filoengleze, se pronunțau împotriva acceptării necondiționate a arbitrajului puterilor Axei și recomandau „să se reziste". Astfel, Victor Iamandi (care numai după cîteva luni avea să plătească cu viața pentru atitudinea sa antilegionară din anii anteriori) în Consiliul de Coroană din noaptea de 29—30 august 1940 se pronunța împotriva acceptării cererii lui von Ribbentrop și Ciano. „Nu trebuie să primim arbitrajul — afirma răspicat Iamandi. Trebuie să rezistăm pentru că războiul nu s-a terminat" [25].

Deși în Consiliul de coroană asemenea oameni politici burghezi se declarau pentru o politică de rezistență națională, ei nu au cerut regelui să-i însărcineze cu formarea unui guvern care să-și asume o asemenea răspundere.

Avînd în vedere izolarea politică totală în care se găsea țara, condițiile internaționale complet nefavorabile, precum și ca urmare a presiunilor directe exercitate la Viena de von Ribbentrop și contele Ciano asupra delegației române pentru a nu se tărăgăna răspunsul, Consiliul de coroană a fost constrîns să primească cu 21 de voturi pentru, 10 voturi contra și 1 abținere cererea de arbitraj a Germaniei și Italiei.

Factorul hotărîtor care a permis puterilor Axei să impună dictatul de la Viena a fost, așa cum s-a arătat mai sus, situația internațională favorabilă statelor fasciste, izolarea completă în care se găsea România. În același timp, impunerea dictatului a fost posibilă și datorită lipsei de unitate, a dezbinării dintre forțele politice care acționau pe arena vieții politice din România. Ani de-a rîndul, Carol al II-lea, speculînd cu abilitate contradicțiile dintre diferitele grupări politice și chiar din interiorul lor, a dus o politică conștientă și consecventă de dezmembrare a partidelor politice pentru a le slăbi și chiar lichida și instaura propria sa dictatură. În ultima parte a domniei sale, în dorința de a ajunge la un compromis cu Germania hitleristă, el a adus pe primul plan al vieții politice

---

[23] Arh. M.A.E., fond 71 Transilvania, vol. 42/1940, f. 228.
[24] *Idem*, f. 213—214.
[25] *Idem*, f. 224—225.

elementele cele mai reacționare, fasciste și profasciste în frunte cu conducători ai Gărzii de fier, coloana a V-a a lui Hitler în România.

La Viena, von Ribbentrop și contele Ciano nu au înfăptuit nici măcar un simulacru de arbitraj, refuzînd să-i asculte pe reprezentanții României și Ungariei. Sentința impusă de ei, prin care România era obligată să cedeze Ungariei horthyste o parte a Transilvaniei cu o suprafață de 42.243 km.p. și o populație de 2.387 776 de locuitori [26], dintre care majoritatea erau români, nu a constituit o hotărîre de arbitraj, ci *un DICTAT fascist, pronunțat de statele fasciste în detrimentul României.*

Vestea celor petrecute la Viena a străbătut ca un fulger întreaga țară, umplînd de indignare pe toți cetățenii. În adunări spontane masele populare de la orașe și sate, muncitorii din fabrici și uzine, țăranii, intelectualii, întregul popor român și-au exprimat hotărîrea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei. Chiar în seara zilei de 30 august, zeci de mii de locuitori au ieșit în stradă, la Cluj, pentru a protesta împotriva dictatului de la Viena. Dînd glas versurilor lui Mureșanu: „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt", cetățenii Clujului și din împrejurimi, într-o impresionantă coloană, în care mărșăluiau alături comuniști și național-țărăniști, liberali, membri ai Frontului Plugarilor și ai Madoszului, au manifestat în centrul orașului și pe marile bulevarde. De la o tribună improvizată, un mare număr de oratori au exprimat durerea și protestul maselor, înfierînd dictatul de la Viena. „Nici un petec de pămînt...", „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea și demnitatea națională...", „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit..." — au fost lozincile pe care mulțimea le scanda neîntrerupt. Ca în vremurile de mare restriște clopotele bisericilor erau trase tot timpul în dungă [27].

În capitala țării, la București, populația s-a adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul, cel care a realizat pentru prima dată, în anul 1600, unirea românilor într-un singur stat. Coloana demonstranților a străbătut apoi principalele artere ale Capitalei, scandînd lozinca „Nu dăm Ardealul!", și intonînd cîntecele patriotice „Pe-al nostru steag" și „Deșteaptă-te române" [28].

La Arad, în ziua de 1 septembrie, a avut loc o adunare în sala de festivități a Academiei Teologice, cu care prilej episcopul Mager a ținut o cuvîntare arătînd „nedreptatea ce s-a făcut României la Viena". S-a votat o moțiune de protest. În după-amiaza aceleiași zile, a avut loc pe străzile orașului o manifestație la care au luat parte mii de persoane. Demonstranții au cerut să se organizeze rezistența față de sentința de la Viena și să se declare război celor care au dictat hotărîrile, adică Germaniei și Italiei [29]. În aceeași zi, la Brașov, mase compacte de oameni de cele mai diverse categorii s-au revărsat din toate colțurile orașului spre Piața Libertății. Descriind atmosfera care a domnit în timpul demonstra-

[26] *Comunicări statistice*, nr. 6—7/1945, p. 2.
[27] „Universul", din 3 septembrie 1940; „România" din 4 septembrie 1940.
[28] „Universul" din 3 septembrie 1940.
[29] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8505, f. 7.

ției, elanul patriotic de care erau cuprinși participanții, „Gazeta Transilvaniei" din 5 septembrie 1940 arăta: „Și de astă dată s-a întărit jurămîntul că în sufletele românești ale brașovenilor nu va fi liniște și împăcare pînă cînd Ardealul nostru nu va fi iarăși întregit, unind pe toți frații, pe toți românii din el"[30].

La Sibiu manifestația a fost începută de tinerii premilitari din garnizoană, care au apărut în marș pe strada principală a orașului, intonînd cîntece patriotice. În scurt timp, premilitarilor li s-au alăturat mii de oameni, soldați și ofițeri, care au manifestat pe străzi și au aclamat armata română. La Timișoara clădirile consulatelor german și italian au fost supuse unui adevărat bombardament cu pietre[31].

Manifestații asemănătoare au avut loc și în alte orașe din țară, între care: Bistrița, Năsăud, Cugir, Oradea, Sighișoara, Alba Iulia, Sebeș etc. Semnalînd poziția patriotică a populației, care în mod spontan, dar unanim, se pronunța pentru respingerea hotărîrilor adoptate la Viena de cei doi „arbitri", legația germană la București raporta alarmată Berlinului la 2 septembrie: „ieri au avut loc în toată țara mari demonstrații antigermane, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București". Într-un raport datat 3 septembrie, aceeași Legație nota că: „...în toată Transilvania au loc demonstrații la care se strigă: «jos cu Hitler», «jos cu Mussolini», «Nu dăm Transilvania»"[32].

Aceleași sentimente patriotice erau caracteristice și armatei române. În ziua de 1 septembrie 1940 Secția N.S.D.A.P. din România a trimis la Berlin un raport în care se arăta că în rîndurile armatei române s-a creat un puternic curent în favoarea războiului, subliniindu-se: „armatele din vest, de sub conducerea generalului Cornicioiu nu vor să părăsească pozițiile și cer insistent să lupte"[33]. Ofițerii români — se relata în continuare în raport — se considerau ofensați de această cedare, nevoind să conceapă rațiunea politică a sentinței de la Viena și dorind să lupte. Această stare de spirit se transmisese și soldaților care manifestau pe zonă și în cazărmi. Reflectînd indignarea pe care o produsese verdictul de la Viena în sufletul militarilor, colonelul Grigore Bălan de la trupele de vînători de munte scria, la 31 august, familiei: „De cînd am aflat dureroasa veste stau încremenit de durere și mintea mea nu poate să perceapă această groaznică tragedie care a lovit din nou scumpa noastră țară. În calitate de comandant, durerea mea este și mai mare, cînd văd jalea și sufletele încremenite în spasmele durerii ale ostașilor mei dragi pe care îi am sub comandă. Peste tot o durere mută, pe care nu ai puterea să o alini, deoarece toate vorbele, oricît de meșteșugite ar fi, nu pot decît să provoace pîraie de lacrimi și scrîșniri de dinți"[34].

---

[30] „Gazeta Transilvaniei" din 5 septembrie 1940.

[31] Arh. M.A.E., fond 71 Germania, vol. 80, f. 167. Notă verbală a Legației germane din România către Ministrul Afacerilor Străine al României, 4 septembrie 1940.

[32] Citat după Tr. Bunescu, *Manifestații ale maselor populare din Transilvania împotriva Dictatului de la Viena*, în *AIISP*, nr. 6/1966, p. 100—101.

[33] Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8505, f. 27.

[34] *România în războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1966, p. 19.

În timpul manifestațiilor de la sfîrșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, în București, la Cluj și în alte orașe comuniștii s-au situat în rîndul și chiar în fruntea demonstranților împotriva sentinței nedrepte de la Viena, pentru apărarea hotarelor sfinte ale patriei. Unii membri ai Comitetului Teritorial din Ardeal al P.C.R. au avut strînse legături în acele zile de restriște cu conducerile celorlalte partide și organizații democratice și patriotice care se declarau împotriva acceptării dictatului. Vorbind de la o tribună în fața a mii de cetățeni clujeni, un membru al Comitetului teritorial din Ardeal al P.C.R. a condamnat public, în numele comuniștilor, sentința arbitrară de la Viena și s-a pronunțat pentru rezistență națională. La Brașov, comuniștii au folosit tribuna adunării pentru a demasca pe fasciștii germani și italieni, principalii vinovați de ciuntirea țării. Poziții asemănătoare au adoptat comuniștii și cu ocazia demonstrațiilor de la Timișoara, Baia Mare, Oradea etc.

Manifestațiile populare de la sfîrșitul lunii august — începutul lunii septembrie 1940 împotriva dictatului de la Viena, a fascismului și a hitlerismului nu au putut să împiedice amputarea teritoriului național și căderea țării sub jugul fascist. Incapabil să stăvilească starea de revoltă a maselor, care în acele zile au devenit stăpîne pe stradă, compromis și izolat și în același timp supus unei puternice presiuni din partea Legației germane din București și a cercurilor fasciste din interior, la 4 septembrie 1940 Carol a trecut cea mai mare parte a prerogativelor regale în mîinile generalului Ion Antonescu, iar la 6 septembrie a abdicat în favoarea fiului său Mihai și a părăsit țara. În România a fost instaurată dictatura legionară-antonesciană, formă de guvernămînt teroristă, antipopulară și antinațională a celor mai reacționare cercuri politice românești fasciste și prohitleriste. În octombrie 1940, cu acordul lui Antonescu, trupele germane au intrat în România. La 23 noiembrie 1940 dictatorul român a semnat aderarea României la Pactul tripartit, fapt ce semnifica înglobarea ei la blocul politic-militar al statelor fasciste. La 22 iunie 1941 Antonescu a împins țara în războiul antisovietic, alături de Germania hitleristă, aducînd jalea și doliul pe tot cuprinsul patriei. Pentru poporul român începea o perioadă destul de grea în care partidul comunist împreună cu celelalte forțe democratice, patriotice și naționale au desfășurat o activitate complexă și plină de primejdii pentru salvarea ființei naționale a României.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu ideea acceptării sentinței nedrepte de la Viena. Nici nu se uscase bine cerneala de pe actul de la Viena, cînd, la 1 septembrie 1940, Zaharia Stancu publica articolul intitulat semnificativ „Ardealul", în care-și exprima speranța că acest străvechi teritoriu românesc nu va fi abandonat cotropitorilor. „Noi, românii, — se arăta în încheierea articolului mai sus amintit — nu avem sub stăpînirea noastră decît pămînt românesc... Ardealul este românesc și trebuie să rămînă românesc. Pentru apărarea Ardealului cîștigat cu opt

sute de mii de morminte, încă o jertfă nouă, oricît ar fi ea de uriaşă, nu ni se pare zadarnică“ [35].

Masele populare erau din ce în ce mai conştiente de necesitatea luptei pentru refacerea hotarelor ciuntite ale patriei, pentru dezrobirea milioanelor de oameni rămaşi sub teroarea administraţiei horthyste. Problema redobîndirii teritoriului răpit în urma dictatului de la Viena preocupa toate forţele politice din România. Pînă şi Ion Antonescu, nevoit să ţină cont de starea de spirit a maselor, a ridicat în repetate rînduri, în convorbirile cu Hitler şi cu ceilalţi conducători germani şi italieni, chestiunea anulării dictatului de la Viena [36]. Această problemă a constituit în întreaga perioadă a dictaturii militare-fasciste unul din principalele motive ale divergenţelor dintre guvernul antonescian şi cel hitlerist.

Apărător al intereselor vitale, generale ale întregului popor, interpret fidel al sentimentelor antifasciste ale maselor, al aspiraţiilor lor fierbinţi de libertate şi unitate naţională, Partidul Comunist Român, avangarda revoluţionară a clasei muncitoare, s-a situat în fruntea luptei pentru doborîrea regimului dictatorial al lui Antonescu, scoaterea ţării din războiul antisovietic şi participarea la luptă, alături de trupele sovietice, pentru ca prin forţa armelor să fie refăcute hotarele ciuntite ale patriei.

Încă din septembrie 1940, din iniţiativa comuniştilor s-a înfiinţat la Cluj *Comitetul naţional-revoluţionar al românilor din nordul Transilvaniei* cu scopul de a mobiliza masele române la luptă unită cu oamenii muncii maghiari împotriva ocupanţilor horthyşti, împotriva fascismului, pentru apărarea drepturilor politice, economice, culturale, pentru eliberare naţională. Conceput ca o organizaţie de luptă ilegală, Comitetul naţional revoluţionar a îmbinat cu măiestrie formele ilegale de luptă cu cele legale, a atras în activitatea sa numeroşi intelectuali — profesori, ingineri, medici, avocaţi etc. —, pătrunzînd în cele mai largi straturi ale populaţiei româneşti din teritoriul răpit prin sentinţa nedreaptă de la Viena. În noiembrie 1940 a avut loc la Cluj o conferinţă în urma căreia Comitetul naţional-revoluţionar s-a transformat în *Uniunea naţional-revoluţionară a românilor din nordul Transilvaniei*, avînd în frunte pe comuniştii Pavel Bojan, Vasile Pogăceanu, Teofil Vescan junior, Kohn Hillel ş.a. După cum se arată în preambulul programului adoptat, Uniunea îşi propunea să lupte „pentru libertăţile poporului român, contra asupritorilor de tot felul, pentru eliberarea lui ... “ În cele 15 puncte ale Programului sînt exprimate revendicări de ordin *politic* (libertate de întrunire, de organizare, drept de vot general, direct şi secret, libertatea presei), *naţional* (lupta împotriva maghiarizării forţate, libertatea folosirii limbii materne, şcoli primare, secundare şi universităţi româneşti etc.), *economice* (apă-

---

[35] Titu Georgescu, *Intelectuali antifascişti în publicistica românească.* Editura ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p. 207—208.

[36] Vezi în acest sens Arh. Statului Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri, dosar 332/1940, f. 7. Raport despre călătoria conducătorului statului român la Roma. Probleme şi rezultate; *D.G.F.P.*, vol. X, doc. 381. Înregistrarea convorbirii dintre Führer şi ministrul prezident al României, Antonescu, la Berlin, 22 noiembrie 1940, în prezenţa ministrului de externe al Reichului.

rarea pămîntului şi a avutului cetăţenilor de naţionalitate română, împotriva concedierii muncitorilor români, pentru dreptul de angajare fără discriminări, pentru libera funcţionare a organizaţiilor economice, cooperatiste etc.), *culturale* (dreptul de a activa pentru societăţile culturale, sportive etc.) [37].

În acelaşi timp ia naştere şi se dezvoltă în mod legal în nordul Transilvaniei o mişcare a populaţiei româneşti, din sînul căreia la începutul lunii septembrie 1940 se constituie *Comunitatea naţională a românilor din teritoriile răpite prin actul de la Viena* [38]. Conducătorul comunităţii româneşti a fost desemnat în persoana avocatului clujean Emil Haţieganu. Istoricul maghiar Csatári Dániel relatează că această comunitate „organizează consfătuire după consfătuire, întocmeşte lista nedreptăţilor, încearcă să-i convingă pe românii din Transilvania de nord să nu opteze, face recensămîntul celor rămaşi aici, dar pentru că nu li se aprobă să ducă o activitate politică legală, încearcă să mobilizeze forţele în cadrul organizaţiilor cultural-religioase şi economice" [39]. În consecinţă, au fost create diferite brigăzi artistice, coruri, echipe de teatru, echipe culturale şcolare, s-au înfiinţat cooperative şi organizaţii de credit la Oradea, Şimleu, Baia Mare, Bistriţa, Zălau etc. care-şi propuneau să organizeze lupta populaţiei româneşti. În pofida acţiunilor guvernului horthyst, care se străduia să divizeze şi să fărîmiţeze forţa cooperativelor româneşti, la sfîrşitul anului 1940 s-a reuşit să se înfiinţeze o centrală, denumită *Plugarul*, cu un potenţial economic destul de important [40]. O importantă contribuţie la succesul acestei mişcări a populaţiei româneşti din nordul Transilvaniei au avut comuniştii (Teofil Vescan junior, Vasile Pogăceanu etc.) care i-au dinamizat activitatea şi au orientat-o nu spre separatism naţional, cum fusese concepută iniţial, ci spre colaborarea cu mişcarea democratică, antifascistă a populaţiei maghiare [41].

La rîndul lor, conducătorii P.N.Ţ. şi P.N.L. făceau agitaţie pe diferite căi pentru a menţine trează în conştiinţa naţiunii problema Transilvaniei. La 15 noiembrie 1940 a fost înfiinţată la Bucureşti, cu concursul unor personalităţi politice democratice (între care şi unii membri ai P.N.Ţ. şi P.N.L.) asociaţia „Pro-Transilvania", care-şi propunea să ajute pe refugiaţii din nordul Transilvaniei şi să demaşte atrocităţile săvîrşite de horthyşti. După ce Horia Sima a interzis asociaţia „Pro-Transilvania" s-a trecut la alcătuirea unor noi organizaţii între care „Asociaţia refugiaţilor şi expulzaţilor din nordul Transilvaniei", „Ardealul", „Transilvania", „Ardealul de Nord", „Vulturii Ardealului", „Cercul juridic transilvan"

---

37 Gheorghe I. Bodea, *Date despre organizarea Comitetului naţional-revoluţionar al românilor din nordul Transilvaniei în perioada stăpînirii horthyste*. Comunicare ţinută la sesiunea ştiinţifică a cercetătorilor de la Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., 22—25 decembrie 1969.

38 „Timpul", anul IV, nr. 1208, din 11 septembrie 1940.

39 Csatári Dániel. *Forgószélben (Magyar-román viszony 1940—1945)*, Akadémiai Kiadó, Budapest 1969, p. 48.

40 *Ibidem*.

41 Csatári Dániel, *op. cit.*, p. 208.

etc. Era întreţinută o intensă propagandă orală, erau distribuite manifeste [42].

Dezlănţuirea războiului antisovietic de către Germania hitleristă şi celelalte state din blocul fascist a pus noi şi grave probleme în faţa partidului comunist, creierul organizator şi sufletul mişcării de rezistenţă din România. Linia politică a P.C.R. în noua etapă a fost clar exprimată în Circulara Comitetului Central din 8 iulie 1941 şi în Platforma-program din 6 septembrie, documente care stabileau un ansamblu de măsuri în vederea răsturnării dictaturii militare antonesciene şi a eliberării ţării de sub jugul fascist. Platforma-program din 6 septembrie prevedea, în esenţă: răsturnarea dictaturii militare-fasciste; încetarea războiului contra Uniunii Sovietice şi participarea alături de U.R.S.S. şi celelalte popoare iubitoare de pace la luptă împotriva Germaniei naziste; alungarea hitleriştilor din ţară; recucerirea independenţei şi libertăţii naţionale; formarea unui guvern al independenţei naţionale cu participarea reprezentanţilor tuturor forţelor patriotice; *eliberarea părţii de nord a Transilvaniei;* arestarea şi pedepsirea trădătorilor de ţară [43]. Chezăşia înfăptuirii obiectivelor stabilite de P.C.R. consta în radicalizarea mereu crescîndă a maselor, în activizarea tuturor forţelor patriotice şi unirea lor într-un Front Naţional Antifascist. Prin organele şi organizaţiile de partid, prin organizaţiile de masă îndrumate sau aflate sub influenţa sa — U.T.C., Uniunea Patrioţilor (înfiinţată în 1942), Frontul Plugarilor, Apărarea Patriotică, Madosz — prin presa legală, manifeste, broşuri, apeluri şi prin alte mijloace, P.C.R. a făcut o largă popularizare obiectivelor sale de luptă.

În activitatea desfăşurată în vederea făuririi Frontului Naţional Antifascist, P.C.R. a pornit de la punctele de vedere care apropiau partidele, grupările şi cercurile politice antihitleriste şi îndeosebi de la problemele vitale pentru poporul român: salvarea fiinţei naţionale, eliberarea ţării de sub jugul hitlerist, anularea dictatului de la Viena. În acest sens în anii războiului hitlerist partidul comunist s-a adresat în repetate rînduri conducerilor partidelor social-democrat, naţional-ţărănesc şi naţional-liberal. „Noi facem un călduros apel la patriotismul dumneavoastră — se arăta în scrisoarea adresată de C.C. al P.C.R. la 20 decembrie 1942 lui Iuliu Maniu — pentru a ne uni forţele în vederea acţiunii, a chema la luptă toată suflarea românească, cît nu este prea tîrziu şi vă cerem un acord comun în vederea acestor acţiuni şi a creării *frontului patriotic al întregului popor român*". În continuare, C.C. al P.C.R. declara că „noi sîntem gata să susţinem o acţiune a dumneavoastră şi să luptăm fără nici o altă condiţie, pentru eliberarea poporului român din Ardealul de Nord de sub jugul lui Horthy şi Hitler" [44].

---

[42] Arh. M.A.I. fondul Preşedinţia Consiliului de Miniştri, pachetul 2, dosarul 369. Raport asupra activităţii grupării naţional-ţărănişte şi a lui Iuliu Maniu de la 1 septembrie 1940 pînă în prezent (mai 1943). Vezi şi Atanasie Bran, *Lupte şi jertfe pentru Ardeal. De la Decebal la dictatul de la Viena. Dezrobirea Ardealului de Nord*, Editura Tribuna, Braşov, 1944, p. 132—153.

[43] Arh. I.S.I.S.P., Cota A b. XXV-2.

[44] *Idem*, Cota A XXVI-9.

Vreme îndelungată liderii partidelor Naţional-ţărănesc şi Naţional-liberal au refuzat să colaboreze cu P.C.R. şi celelalte organizaţii patriotice îndrumate de comunişti, susţinînd că trebuiau întreprinse acţiuni paralele. În pofida acestui fapt, partidul comunist a continuat cu perseverenţă să acţioneze pentru unirea forţelor patriotice antihitleriste. Un prim succes pe linia realizării Frontului Naţional Antihitlerist l-a constituit crearea, în a doua jumătate a anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea, alături de P.C.R., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Partidul socialist-ţărănesc şi Madosz-ul. Iniţial a aderat la acest front şi Partidul social-democrat. Prin crearea Frontului Patriotic Antihitlerist, legăturile P.C.R. cu o parte însemnată a celorlalte grupări patriotice s-au lărgit, s-au deschis noi perspective şi posibilităţi de strîngere a forţelor naţionale într-un singur şuvoi de luptă.

În toamna anului 1943 P.C.R. a stabilit contacte şi cu cercurile palatului în vederea organizării unei acţiuni comune a tuturor forţelor antihitleriste pentru răsturnarea dictaturii militare fasciste şi ieşirea României din război, pentru eliberarea ţării de sub jugul fascist, inclusiv a părţii de nord a Transilvaniei, ca problemă naţională de prim ordin.

În primăvara anului 1944 mişcarea de rezistenţă a poporului român a intrat în etapa hotărîtoare. Mase tot mai largi ale poporului îşi manifestau cu putere crescîndă starea de spirit antifascistă, dorinţa arzătoare de a răsturna dictatura militară şi dominaţia Germaniei naziste. În armată deveneau tot mai dese cazurile de împotrivire faţă de războiul hitlerist. Gîndurile ostaşilor români (trimişi să-şi verse sîngele pentru Axă pe cîmpurile de luptă de la Volga şi Don) se îndreptau cu tot mai multă insistenţă spre Ardeal. Comandamentele diviziilor 19 infanterie şi 3 Munte raportau că ostaşii acestor mari unităţi nu mai vor să lupte „decît în Ardeal şi pentru eliberarea Ardealului de nord, nu pentru alte scopuri" [45]. Într-o sinteză informativă din aprilie 1944 a Regimentului 3 dorobanţi se arăta: „Am surprins ostaşi... care manifestau dorinţa de a încheia pace cu ruşii şi a întoarce armele contra germanilor, pentru a-i scoate din ţară" [46].

Convingerea că românii „nu aveau ce căuta în Caucaz", că sarcina lor era mai curînd să pătrundă în nordul Transilvaniei pentru eliberarea fraţilor lor din robia horthystă, cîştiga tot mai mult sufletul soldaţilor, fapt recunoscut şi de ultimul reprezentant al guvernului antonescian în capitala celui de al Treilea Reich, generalul Ion Gheorghe. „Opoziţia faţă de participarea la război în Rusia — arăta el — a adoptat forme alarmante, mai ales în cadrul trupelor din Transilvania. Din rîndul cîtorva unităţi ce erau în marş din Transilvania spre răsărit au fost trase în gara

[45] Colonel Constantin Nicolae, *Din activitatea P.C.R. pentru atragerea armatei române la lupta de restabilire a independenţei şi suveranităţii patriei (1940—1944)*, în volumul *„Din lupta antifascistă pentru independenţa şi suveranitatea României"*, Editura militară, Bucureşti, 1969, p. 150.

[46] *Ibidem.*

Predeal focuri de armă spre vila mareşalului Antonescu. Deci protest deschis, se cerea război împotriva Ungariei" [47].

Subunităţi şi unităţi militare române se împotriveau cu armele samavolniciilor trupelor germane. Generali şi ofiţeri patrioţi îşi manifestau deschis împotrivirea faţă de hitlerişti şi de dictatura antonesciană.

Un puternic curent de opinie antifascistă cuprinsese toate categoriile de intelectuali, oameni de ştiinţă, scriitori, artişti, profesori, învăţători, precum şi clerul de diferite confesiuni. Creştea numărul protestelor şi scrisorilor adresate guvernanţilor prin care li se cerea scoaterea ţării din războiul hitlerist şi alăturarea la coaliţia antifascistă. *În rîndurile avocaţilor şi demnitarilor s-a iniţiat o acţiune prin care se demonstra nulitatea şi din punct de vedere juridic a actului de la Viena.*

În aceste condiţii P.C.R. obţine un nou succes important pe linia unirii forţelor patriotice antihitleriste prin înfăptuirea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc, care a exercitat o puternică înrîurire asupra celorlalte clase şi pături sociale, înlesnind coalizarea tuturor forţelor patriotice şi democratice interesate, dintr-un motiv sau altul, în răsturnarea dictaturii fasciste şi scoaterea ţării din războiul antisovietic. La 20 iunie 1944 P.C.R., P.S.D., P.N.Ţ. şi P.N.L. s-au constituit în Blocul Naţional Democrat şi au încheiat un acord comun de luptă pentru salvarea ţării de la dezastru. Unul dintre factorii esenţiali care au determinat cele patru partide să treacă peste deosebirile esenţiale de ordin ideologic şi social-politic şi să acţioneze în comun în cadrul B.N.D. a fost problema eliberării părţii de nord a Transilvaniei de sub jugul hitleristo-horthyst.

Crearea în jurul clasei muncitoare unite şi a partidelor ei muncitoreşti a unei astfel de coaliţii, care mergea de la comunişti şi pînă la partidele burgheze şi cercurile palatului, a contribuit în mod hotărîtor la asigurarea victoriei luptei pentru eliberarea României de sub jugul fascist.

În condiţiile creşterii valului luptei antifasciste a maselor, adîncirii revoltei şi urii poporului împotriva hitleriştilor şi slugilor lor, ale ascuţirii contradicţiilor interne şi în împrejurările internaţionale favorabile din vara anului 1944, cînd trupele hitleriste primeau puternice lovituri din partea armatelor coaliţiei antihitleriste pe toate fronturile, folosind situaţia creată de ofensiva hotărîtoare a trupelor sovietice pe frontul de la Iaşi—Chişinău, P.C.R. în colaborare cu celelalte forţe revoluţionare, patriotice şi democratice naţionale a trecut la înfăptuirea insurecţiei antifasciste. La 23 august 1944 principalii membri ai guvernului Antonescu au fost arestaţi la palatul regal din Bucureşti din ordinul regelui. A fost format un nou guvern, din militari şi tehnicieni, sub preşedinţia generalului Sănătescu, din care făceau parte, ca miniştri fără portofoliu, şi reprezentanţii partidelor ce alcătuiau B.N.D.: Lucreţiu Pătrăşcanu (P.C.R.), Titel Petrescu (P.S.D.), Iuliu Maniu (P.N.Ţ.), C. I. Brătianu (P.N.L.). Seara, la orele 22, s-a difuzat la radio proclamaţia regelui, prin care se anunţa doborîrea dictaturii antonesciene, ieşirea României din războiul anti-

[47] Ion Gheorghe, *Rumäniens Weg zum Satellitenstaat*, Kurt Vowinckel Verlag, Heidelberg 1952, p. 227.

sovietic și hotărîrea întregului popor român de a lupta pentru a-și apăra independența și a elibera nordul Transilvaniei. „... Alături de armatele aliaților și cu ajutorul lor, mobilizînd toate forțele națiunii — se arăta în proclamație — *vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină*" (subl. ns.) [48].

Întreaga armată română a întors armele împotriva hitleriștilor. Prin lupte grele trupele române au curățat de cotropitori Bucureștiul, Valea Prahovei, întreaga Muntenie, Dobrogea, Oltenia, sudul Transilvaniei, Banatul. Totodată ele au dus lupte eroice pentru acoperirea granițelor și pentru eliberarea nordului Transilvaniei de sub jugul fascist-horthyst. La 11 octombrie 1944 a fost eliberat Clujul, urmînd rînd pe rînd Oradea, Carei, Satu Mare. Pînă la 25 octombrie armatele sovietice și române, luptînd umăr la umăr și beneficiind de sprijinul larg al populației, au înfrînt rezistența înverșunată a dușmanului, atingînd linia de nord-vest a frontierei româno-ungare. Întregul teritoriu a fost astfel eliberat iar sentința nedreaptă de la Viena a fost practic anulată.

Pînă la 9 martie 1945 în nordul Transilvaniei a fost instituită administrația militară sovietică. La această dată a fost reintrodusă administrația românească.

În ziua de 13 martie 1945, într-o atmosferă sărbătorească a avut loc la Cluj, în prezența președintelui Consiliului de Miniștri al României și a reprezentantului guvernului sovietic o mare adunare populară, la care au luat parte mii de oameni, români și maghiari. Această adunare consacra în mod festiv reunificarea nordului Transilvaniei cu Patria Mamă. De *drept* dictatul de la Viena a fost anulat prin Convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite, semnată la Moscova la 12 septembrie 1944 și prin Tratatul de pace de la Paris.

Actul de la 23 August 1944 a deschis poporului român calea cuceririi libertății sociale, a realizării celor mai înalte aspirații ale celor ce muncesc — construirea socialismului și comunismului. Odată cu răsturnarea claselor exploatatoare și cucerirea puterii politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare, s-a pus capăt pentru totdeauna oricărei inegalități sociale și naționale, oricărei asupriri, înfăptuindu-se pe deplin principiul egalității în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, asigurîndu-se înflorirea nestînjenită a întregii națiuni. „Lichidînd cu hotărîre discriminările sociale și naționale — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu în *Expunerea la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România* — asigurînd rezolvarea justă, pe baza principiilor marxism-leninismului, a problemei naționale, creînd condiții economice, politice, sociale și culturale pentru realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor țării — români, maghiari, germani, sîrbi și de alte naționalități —, partidul și statul nostru dezvoltă continuu prietenia

[48] „România liberă" din 24 august 1944.

frăţească dintre poporul român şi naţionalităţile conlocuitoare, munca lor unită pentru înflorirea patriei comune, România socialistă“ [49]. Rezolvarea marxist-leninistă a problemei naţionale, asigurarea egalităţii în drepturi a tuturor naţionalităţilor conlocuitoare cu poporul român, dezvoltarea frăţiei de muncă şi luptă a tuturor celor ce trăiesc pe meleagurile României constituie una dintre cele mai importante transformări revoluţionare realizate în epoca construcţiei socialiste în ţara noastră.

A. SIMION

DIE RUMÄNISCHE ÖFFENTLICHE MEINUNG UND DAS WIENER DIKTAT

(Zusammenfassung)

Im Schloss Belvedere in Wien musste am 30. August 1940 der rumänische Aussenminister, Mihail Manoilescu, unter dem Druck Hitlerdeutschlands und des faschistischen Italien die Dokumente unterschreiben, durch die Rumänien ein Territorium von 42.610 km^2 mit einer Bevölkerung von 2.388.774 Menschen, davon die Mehrzahl Rumänen, geraubt und Horthy-Ungarn zugesprochen wurde.

Der Schiedsspruch von Wien, der *ein faschistisches, von faschistischen Mächten zu Ungunsten Rumäniens ausgesprochenes Diktat* war, rief in der öffentlichen Meinung Rumäniens sowohl vor, als auch nach seiner Verkündung, grosse Unruhe hervor. Die Regierung Gigurtu, die nach dem Willen König Carols II. und nicht auf Grund einer Volkswahl gebildet worden war, hatte sich unter dem Druck der Nazis bereit erklärt, mit der Horthy-Regierung zu verhandeln. Von da bis zur Abtretung des genannten Gebiets war nur noch ein Schritt.

In dieser Zeit äusserten im ganzen Land grosse Menschenmassen — Arbeiter, Intellektuelle, Bauern —, politische Führer von bedeutendem Einfluss und Ansehen, sowie die Presse jeder Färbung, ihre erbitterte Gegnerschaft gegen den Gedanken irgendwelcher Verhandlungen mit den faschistischen Staaten bezüglich territorieller Fragen.

Eine grosse Rolle wird im Artikel der Politik der K.P.R. eingeräumt, die vor Beginn des zweiten Weltkrieges dauernd die Angriffslust Hitlerdeutschlands entlarvte und die Massen zum entschlossenen Kampf gegen die dem Land drohende Gefahr aufrief.

Durch Druck und Erpressung seitens der Achsenmächte wurde Rumänien der ungerechte Schiedsspruch von Wien aufgezwungen. Im Artikel wird die spontane Ablehnung der Massen geschildert, die in Cluj, Bukarest, Arad, Sibiu, Braşov, Timişoara und anderen Städten in Demonstrationen ihren Entschluss kundtaten, um mit der Waffe in der Hand die nationale Unabhängigkeit und Souveränität ihrer

---

[49] Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construcţiei socialiste. Rapoarte, articole, cuvîntări*, vol. III, ianuarie 1968 — martie 1969, Editura politică, Bucureşti 1969, p. 733.

Heimat zu verteidigen. In vielen Orten marschierten die Kommunisten an der Spitze der Demonstranten.

Im letzten Teil des Artikels wird der Kampf des rumänischen Volkes für die Aufhebung des Wiener Strafurteils behandelt. Es wird hervorgehoben, dass die von der K.P.R. geförderte Politik eines Zusammenschlusses aller Kräfte gegen Hitlerdeutschland von Erfolg gekrönt war. Durch die Tat vom 23. August 1944 wurde die faschistische Antonescu — Diktatur gestürzt, Rumänien trat aus dem Krieg gegen Sowjetrussland aus und stellte sich mit aller Kraft an die Seite der Koalition gegen Hitlerdeutschland. Die Aufhebung des Wiener Diktats — wird betont — erfolgte *de facto* durch den heldenmütigen Kampf der rumänischen und sowjetischen Soldaten, die bis zum 25. Oktober 1944 das gesamte, von den Faschisten 1940 gewaltsam besetzte Gebiet befreiten, und *de iure* durch das Waffenstillstandsabkommen zwischen Rumänien und den Vereinten Nationen vom 12. September 1944 und den Pariser Friedensvertrag von 1946.